

Національний інститут стратегічних досліджень
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ТОЛЕРАНТНІСТЬ
ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Матеріали Круглого столу
29 травня 2007 р., м. Житомир

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
Житомир
2007

ББК 60.524.251+60.027+60.028,13

T52

УДК 316.647.5+172.3

Рекомендовано до друку вченою радою університету,
протокол №1, від 31 серпня 2007 року.

За повного або часткового відтворення матеріалів цього
видання посилення на нього обов'язкове.

Висловлені у виданні думки належать виключно авторам.

Редакційна колегія:

В.О. Бакальчук

М.А. Козловець

В.С. Крисаченко

Л.І. Мазука

П.Ю. Саух (керівник)

T52

**Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності:
Матеріали засідання "круглого столу" від 29 травня 2007 р. / За
заг. ред. П.Ю. Сауха – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. –
124 с.**

У виступах учасників "круглого столу" розглянуті філософські аспекти проблеми толерантності, історичні корені проблем полікультурності та формування якостей толерантності в умовах глобалізованого світу, механізми толерантного спілкування і взаємодії в контексті міжкультурної та внутрішньокультурної комунікацій, а також висвітлені різноманітні форми прояву толерантності та інтолерантності в соціокультурному просторі сучасного українського суспільства.

60.524.251+60.027+60.028,13

© Житомирський державний університет
імені Івана Франка

КРИСАЧЕНКО Валентин Семенович

доктор філософських наук, професор,

завідувач відділу етнополітики

Національного інституту стратегічних досліджень

Насамперед я приєднуюсь до Петра Юрійовича у тому контексті, що ні політична, ні природна спека не завадила нам зібратися тут. Житомирський державний університет імені Івана Франка є знаним в Україні і далеко за її межами, як і його ректор, відомий методолог науки і фахівець з проблем глобалістики. Достатньо згадати бодай одну із його фундаментальних праць

"Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям", яка отримала широкий резонанс в Україні. Тому, не випадково ми зібралися в Житомирському державному університеті і не випадково темою нашого обговорення постала проблема толерантності, яка є об'єктом дослідження багатьох науковців, присутніх на "круглому столі".

Я прошу, щоб тут кожен представляв сам себе. Це не політична дискусія, це не обговорення "статутних положень", тут зібралися освітяни, громадські діячі та інші не байдужі люди й ми повинні сказати сьогодні: яким чином нам знайти вихід із даної ситуації, а найголовніше – коли до чогось тут домовимось, зробити усе можливе, щоб воно стало реальністю нашого життя. На жаль, ми бачимо, що суспільство (точніше, деяка його частина) все частіше ніби спеціально вишукує проблемність в житті, створює конфлікти, а не злагоду і порозуміння.

Толерантність – це не просто поняття. Насамперед, хочу сказати про рівні толерантності: глобальний, міжнародний, національний, міжлюдський та особистісний. Розпочинати вирішувати цю проблему слід з самого себе. Як вже зазначалося, ми маємо себе зламати і знайти у собі те, від чого повинні відмовитись, що роз'єднує нас. Водночас викристалізувати і наполягати на тому, що нас усіх об'єднує: цінності добра, справедливості, свободи, демократії. Усе це започаткує ланцюгову реакцію на інших рівнях: національному, міжнародному і глобальному. Можливо, комусь у чомусь доведеться поступатися, але якщо кожен буде готовий до терпимості і взаєморозуміння, то ми наблизимось до суспільства "вічного миру", про яке писав І. Кант. Я розумію, цього досягти важко, але це й не така вже утопія. Наведу приклад з німцями. Вони розв'язали дві світові війни, намагаючись вирішити власні проблеми засобами насильства... Сьогодні вони співпрацюють чи не з усім світом, і все це без насильства. Інша модель співпраці з сусідами і з усім світом виявилася для них набагато ефективнішою. Чим не зразок для інших народів? Той, хто не шукає шляху, не зможе досягти мети. Ми теж його шукаємо.

Толерантність постає архетиповою підставою для розв'язання чільної соціально-політичної проблеми сучасної України, а саме – консолідації українського суспільства.

Консолідація нині є актуальною проблемою для кожного суспільства перехідного типу, оскільки сам процес трансформації

зумовлює зіткнення принаймні двох систем цінностей – отриманої від попереднього соціуму, з одного боку, та нових стратегічних орієнтирів та пріоритетів подальшого розвитку з іншого. Для України питання консолідації має особливе значення ще й з огляду на її історичне та політичне минуле, а також геополітичне значення її становища для архітекτονіки проблем європейської безпеки.

Саме крізь призму викладених зауваг і необхідно визначати пріоритети трансформації українського суспільства у спільноту, яка є цілісною і самодостатньою, яка поважає сама себе і яку поважає увесь інший світ. По суті справи мова йде про потребу формування в Україні політичної нації сучасного типу та громадянського суспільства.

Політичну націю формують державотворчий етнос, в даному випадку український, а також представники всіх національних меншин України. Спільним об'єднуючим началом в даному випадку виступає громадянство України – держави, яку вони (громадяни) творять для себе, захисту прав і свобод кожного, відстоювання національних інтересів країни в цілому. При цьому надзвичайно важливим для формування політичної нації є поєднання двох взаємопов'язаних чинників: наявності демократичних перетворень у суспільстві, з одного боку, і безперечне визнання громадянами неухильності дотримання конституційних принципів розбудови держави (державний суверенітет, територіальна цілісність, гарантування основних прав і свобод людини і громадянина тощо) – з іншого.

Громадянське суспільство, як відомо, своєю організуючою основою має демократію і, водночас, чітку людиновимірну законодавчо-правову базу, яка регламентує права і обов'язки його членів. У цьому контексті чи не найвизначальнішими рисами такого суспільства є рівність – усіх без винятку (!) – громадян перед законом. На жаль, існуюча законодавча, а особливо відомча та номенклатурна сукупність норм та привілеїв нерідко просякнута положеннями, що суперечать цим вимогам. Ще гірше, коли останні, представниками органів влади порушуються свідомо, або просто ігноруються. Очевидно, що органам влади та самому суспільству залишається ще чималий край роботи в справі формування дійсно громадянського суспільства.

Таким чином, на сьогодні процес переходу українського суспільства у нову якість ще не можна вважати повним і логічно

завершеним. Необхідні цілеспрямовані солідарні зусилля для закріплення позитивних тенденцій розвитку демократії, утвердження нової парадигми суспільно-політичної єдності, подолання расизму, шовінізму, націократизму та ксенофобії, релігійної нетерпимості. На реалізацію даної мети і спрямований Круглий стіл "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності".

Дещо докладніше зупинюся на проблемних ситуаціях у сфері етнополітики та міжнаціональних відносин, що є однією з найчутливіших серед усіх вимірів суспільного життя. Наразі, можна вести мову про наступні особливості пошуку шляхів їх розв'язання на основі принципів толерантності:

- сприйняття мульти(полі)культурності суспільства як об'єктивного наслідку історичного процесу і, водночас, прояву глобалізації сучасного життя;

- забезпечення державою і суспільством умов для культурної ідентифікації кожного етносу;

- формування поля смислових і етнокультурних цінностей, які поділяє увесь український соціум;

- формування єдиного поля національної ідентичності всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження;

- забезпечення збалансованості та поєднання впливу на процес формування етнополітичних та культурних цінностей державних структур та інституцій громадянського суспільства;

- формування загальнонаціональної української ідентичності на мультикультурній основі, з урахуванням всього регіонального різноманіття;

- звернення до історичної спадщини, застосування здобутків всього українського етносу, тобто українців на автохтонних етнічних землях, та української діаспори у світі.

Консолідуючий потенціал етносу залежить від цілої низки факторів. Серед них – чи не найперше – плекання рідної мови, наявність у народі спільної історичної пам'яті та архетипових організуючих суспільство цінностей, національної держави, спільної території проживання, культурних цінностей, самосвідомості, економічних підвалин, національної (національних) релігії тощо. Водночас, специфічною особливістю етнополітичної ситуації в Україні є використання етнічного та мовного чинника регіональною елітою задля політичної мобілізації місцевого електорату. Це – інструменталістський підхід до феномену етнічності, який аж ніяк не

сприяє консолідації українського суспільства та утвердженню в ньому взаємної толерантності.

Консолідація та толерантність в українському суспільстві – це мистецтво існування та співіснування в умовах реальної та потенційної відмінності в поглядах, навіть принципової незгоди з важливих питань майбутнього України. Це можливість відкрито висловлювати і захищати свою позицію, але й, водночас, уважне ставлення до поглядів та позиції іншого громадянина. Це право бути самим собою, мати власне “Я” і, водночас, не відбирати це право в іншого “Я”, сприймати його власну ідентичність, не втрачаючи при цьому себе самого. Саме толерантність в змозі дати кумулятивний ефект на якісно новому рівні, коли окремі складники взаємодіючи між собою породжують нову системну цілісність, в тому числі і політичну, і культурну.

На конференції, яку плануємо провести восени, буде продовжено дискусію. Сьогодні ж, так би мовити, "проба" пера, пошук віртуальних ключів до розв'язання цієї багатопланової і непростой проблеми. Переконаний, розмова буде цікавою і результативною.